

Fullveldi sum ríkisrættarlig sjálvstöða

Inngangur

Ríkis - og fullveldishugtakið

Ríkishugtakið

Fullveldishugtakið

Fullveldi og sjálvstöða

Fullveldi sum lögdømi

Fullveldi sum politisk sjálvstöða

Fullveldi nýtt politiskt

Fullveldi sum grundarsteinur í altjóða samfelagnum

English summary

Title: Sovereignty as Constitutional Independence. The article is an effort to show how the term sovereignty is used to describe different political and legal phenomena. The author stresses the importance of differentiating between the concept of sovereignty and the concept of independence; those are not congruent terms, and much confusion arises from the mixing-up of the two. The author explains that sovereignty is a qualitative term, because a given political entity either is or is not sovereign, while independence is a quantitative term, as a given political entity may be more or less independent legally, politically, economically and so forth. He illustrates by concrete empirical examples how the term sovereignty, when used incorrectly, can be a useful tool in the hands of politicians carrying certain hidden agendas. The author points out that one meaning of the term sovereignty is more fundamental than others; i.e. sovereignty as constitutional independence. In conclusion the author repudiates, what he describes as “the fashionable notion” that sovereignty as a property of states

should have lost its importance as a cornerstone of the international community.

Føroyskt úrtak

Í greinini verður gjørd ein roynd at vísa á, hvussu orðið fullveldi verður nýtt um ymisk politisk og rættarlig fyribrigdi. Høvundin metir tað vera av stórum týðningi at halda hugtøkini fullveldi og sjálvstøðu hvør sær, skulu tey verða skilt rætt. Við ítøkiligum dømi verður víst á, at verður farið lætt um ymsar merkingar, kann fullveldi vera hent amboð í hondunum á fólki við onkrari ávísari politiskari dagsskrá. Gjøgnum greinina gongur eisini aftur, at ein týðningur av fullveldinum er meira grundleggjandi enn aðrir; tað er fullveldi, ið er ein fylgja av ríkisrættarligari sjálvstøðu. At enda verður nomið við mótan at siga fullveldi hava mist sín týðning sum grundarsteinur í altjóða samfelagnum.

Inngangur*

Í hesi grein skulu nakrar, eftir míni meining, serliga týðningarmiklar síður av fullveldishugtakinum verða lýstar. Ein orsök til at eg havi mett hetta evni at vera áhugavert er, at tað er alt ov sjáldan, at ymsu týðningarnir verða útgreinaðir av einum so týðningarmiklum politiskum og lögfrøðiligum hugtaki sum fullveldi. Tá talan er um eitt ógvuliga víðfevnt evni, er øll orsök at vera lítilætlin. Summi evni, ið her verða viðgjørd, eru soleiðis so breið og so nógv viðgjørd í bókmentum gjøgnum tíðina, at ein bert fær komið stutt inn á tey á ein hátt, ið neyvan kann vera nøktandi. Eisini er talan um eitt so umstrítt evni, at ikki slepst undan, at onnur vilja halda heilt øðrvísi um nógv, ið her verður borið fram. Talan er serliga um eina lögfrøðiliga lýsing av fullveldishugtakinum, sum vísir á ymsar týðningar, men tó hevur fullveldi í merkingini ríkisrættarlig sjálvstøða sum miðdepil. Hartil verður eisini stutt komið inn á, hvussu fullveldishugtakið verður nýtt politiskt. At enda verður nomið við fyribrigdið at siga fullveldi hava mist sína støðu sum grundarsteinur í altjóðarætti og altjóða politikki.

Ríkis - og fullveldishugtakið

Nógv hevur verið skrivað um fullveldishugtakið gjøgnum tíðina og nógvar ósemjur hava verið. Men eitt tykist at standa rimiliga fast. Tað er, at fullveldi er nakað, ið fylgir av tí at vera ríki (statur) og at bert ríki kunnu

* Eg takki Sigmundi Isfeld fyri at hava skrivað enskan samandrætt og fyri góð ráð um ábøtur bæði til mál og innihald.

hava fullveldi.¹ Fullveldishugtakið og ríkishugtakið eru soleiðis óloysiliga samantvinnað, og það ber ekki til at vita, hvat fullveldi er, uttan eisini at vita, hvat eitt ríki er. Tí verða fullveldishugtakið og ríkishugtakið í stóran mun viðgjörð undir einum í hesi grein.

Ríkishugtakið

Ofta verður tosað um ríki og fullveldi í altjóðarættarligum høpi. Hetta hefur, sum komið verður inn á seinni, sína partvísa orsök í, at ávisir ástøðingar hava hildið, at það er í altjóðarætti, at ríkinu eru skapað, at það er her, keldan til teirra tilveru liggur. Hetta er neyvan rætt. Altjóðarættur er ein rættarskipan, ið er uppstaðin sum svar uppá ein tørv fyri samveru og samstarvi millum ríki, sum longu vóru har frammanundan.² Støðan er sostatt tann øvugta. Tað er í ríkinum (ríkisrættinum) og fullveldinum, at altjóðarættur hefur sína keldu. Sum komið skal vera til seinni, er tað av stórum týðningi fyri at skilja munin millum fullveldi og sjálfstöðu (*independence*), at ein ger sær greitt, at fullveldið hefur sína keldu í ríkinum (ríkisrættinum).

Hóast ríkishugtakið ikki kemur frá altjóðarætti, so hefur tað, sum ábent omanfyri, verið gjörð ein roynd so at siga at flyta tað yvir í altjóðarætt og greina tað har. Tí finna vit eisini kendastu lýsingina av ríkishugtakinum í einum altjóðarættarligum sáttmála, nevniliga Montevideosáttmálanum frá 1933 um rættindi og skyldur hjá ríkjum:

Montevideo Convention on Rights and Duties of states art. 1: “The State as a person of international law should possess the following qualifications: (a) a permanent population; (b) a defined territory; (c) government; and (d) capacity to enter into relations with other states.”

Her skal ikki vera gjørt so nógv við hesi einstøku krøvini. Tey trý fyrstu eru rættiliga sjálvsøgd. Tó skal sigast, at krøvini til (a) fastbúgvandi fólk og (b) definerað landaøki ikki eru strong. Heldur ikki kann ov nógv leggjast í kravið um eina stjórn eftir (c). Helst krevst bert eitt ella annað slag av einum stjórnarvaldi, ið ikki verður avmarkað til útinnandi vald, men skal skiljast

¹ Hurst Hannum, “Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination,” 1996 (Hannum 1996) s. 15.

² Ole Spiermann, “Moderne folkeret” 1999, (Spiermann 1999) kap. 1. Og s. 159, 171-172 og 205-206 og Alan James, “Sovereign Statehood – The Basis of International Society” 1986 (James 1986) s. 40 og 146.

sum stjórnarvald sum heild.³ Av serligum áhuga her er at skilja millum ásetingarnar í Montevideosáttmálanum (a) - (c) ímóti (d). Mótvegis (d) eru (a) - (c) grundleggjandi krøv, ið leingi hefur verið semja um. Kendi týski lögfrøðingurin Georg Jellinek kallaði hetta læruna um tey trý elementini, "*Dreielementen Lehre*".⁴ Fyrr var vanligt at vísa til hesi trý krøvini, tá ríkið bleiv lýst. Hesi eru eisini nøktandi, tá hugsað verður um, at ein politisk eind skal kunna virka sum ríki heima hjá sær sjálvum, hava ríkisrættarligt fullveldi. Við tíðini fóru menn tó at tosa um eitt fjórða krav. Hetta var, at politiska eindin hartil skuldi vera sjálvstøðug ímóti umheiminum (*independent*).⁵ Ásetingin í grein 1, bókstavi (d) í Montevideosáttmálanum kann skiljast í ljósinum av hesum fjórða kravi.⁶ Sum greitt frá niðanfyri, er hetta fjórða kravið tað, ið skal til um ein eind altjóðarættarlaga (úteftir) skal vera mett sum eitt ríki, hava altjóðarættarligt fullveldi, um fullveldi yvirhøvur er rætta heitið fyri hesa støðuna.

Fullveldishugtakið

Í gomlum døgum bleiv fullveldi ofta sett í samband við ein ítøkiligan persón, ið sum valdsharri ella fúrsti hevði evsta og endaliga valdið í einu ríki. Framvegis hoyrist onkuntíð um fullveldi sum fólkafullveldi (fólkasuverenitetur) ella tingsfullveldi (parlamentssuverenitetur). Og framvegis gevur tað eisini meining at kjakast um, hjá hvørjum persóni ella stovni í einum ríki, fullveldi liggur.⁷ Liggur t.d. mest grundleggjandi valdið í Danmark hjá fólkinum, stjórnini og fólkatínginum ella kanska grundlógargevaranum? Spurningurin um, hvar fullveldi meira ítøkiliga liggur hevur at gera við fullveldi ella endaligt vald *inni* í eini politikari eind og er tí heilt øðrvísi enn spurningurin um, hvørt ein ávís politisk eind *í sær sjálvari* hevur endaligt vald. Hetta meira ítøkiliga fullveldishugtakið er av einum slag, sum liggur heilt uttanfyri fullveldishugtakið í hesi grein. Her verður meint við ein í dag meira vanligan týðning av fullveldishugtakinum, sum er tann serligi kvalitetur av valdi, ið er ein fyrirtreyt fyri at vera ein

³ Sí Spiermann 1999, s. 173-77.

⁴ Sí Krystyna Marek "Identity and Continuity of States in Public International Law" 1968, (Marek 1968) s. 183 um læruna hjá Jellinek.

⁵ Sí Alfred M. Kamanda, "A Study of The Legal Status of Protectorates in Public International Law" 1961, (Kamanda, 1961) s. 177.

⁶ Sí t.d. Ian Brownlie, "Principles of Public International Law" 5 ed. 1998, s. 71.

⁷ T.d. James 1986, s. 51 og Stanley I. Benn, "The Uses of Sovereignty", s. 68 í W. J. Stankiewicz (red) "In Defense of Sovereignty" 1969 (Stankiewicz 1969). Soleiðis er kjak um, hvar fullveldið meira ítøkiliga liggur framvegis vanligt innan politiska heimspeki og fólkaræðisástøði. Eitt nú er enn vanligt í USA at nýta fullveldi í hesi merking, tá gjørt verður vart við, at endaliga valdið liggur hjá fólkinum heldur enn tess umboðum.

javntsettur viðleikari (aktörur) í altjóða samfelagnum, sum bert ein serstök ótökilig (abstrakt) politisk eind, ríkið, hevur.⁸

Tað kundi verið hóskandi at byrja fullveldislýsingina við at endurtaka ein klassikara, nevniliga tað, dómárin í fasta altjóða dómstólinum PCIJ, Anzilotti segði í málinum um ta ætlaðu tollsamgonguna millum Týskland og Eysturríki í 1931. Týskland hevði í grein 80 í Versaillesáttmálanum bundið seg til at virða eysturríska sjálvstöðu, meðan Eysturríki sambært grein 88 í friðarsáttmálanum frá Saint-Germain hevði átakið sær ikki at koma sínari sjálvstöðu í vanda (“*compromise her independence*”) uttan loyvi frá Ráðnum í Fólkasamgonguni ella í stríð við frumskjal (*protokol*) nr. 1 (undirritað í Genève í oktober 1922) “*to give any State a special régime or exclusive advantages calculated to threaten this independence*”. Anzilotti segði her um tað at hava sjálvstöðu:⁹

...the independence of Austria within the meaning of Article 88 is nothing else but the existence of Austria, within the frontiers laid down by the treaty of Saint-Germain, as a separate state and not subject to the authority of any other State or group of States. Independence as thus understood is really no more than the normal condition of States according to international law; it may also be described as sovereignty (*suprema potestas*), or external sovereignty by which is meant that the state has over it no other authority than that of international law.¹⁰

Henda lýsingin av sjálvstöðu hevur tvey lið. Fyrst má ríkið vera leyst (*separate*) av øðrum ríkjum. Hetta vil siga, at rættarskipanin (ríkisrætturin) stendur einsamøll og ikki er bundin í einum ríkisrættarligum felagsskapi, sum tað er kent frá samveldisstatum. Tað sum liggur í hesum er sostatt, at ríkið bert er bundið av altjóðarætti og ikki av ríkisrætti, “*has over it no other*

⁸ Sí eisini viðmerkingarnar á síðu 7. Annars varð hendan broytingin, har fullveldishugtakið fer frá at verða sett í samband við einstakan persón ella stovn til heldur at verða tengt at ríkinum sum heild, fullförd fyri umleið tveimum øldum síðani við heimspekinginum Hegel. Hon er vorðin nevnd “koperniska viðvendið”, tí talan var um at venda gomlu fatanini á høvdið. Sí Ole Spiermann “Enten & Eller – Studier i suverænitetetsbegreber” 1995 (Spiermann 1995) s. 87ff. Hetta merkir tó ikki, at fullveldisríkini bert hava um tveyhundrað ár á baki, men bert, at hugsanin um endaligt vald, fullveldi, áðrenn hetta mest snúið seg um meira ítökiligt vald í *einum ríki*, meðan tað eftir hetta meira hevur verið vanligt at hugsa um *sjálvt ríkið* í hesum sambandi.

⁹ Hóast hetta er ein lýsing av sjálvstöðu (independence), so er tað eisini ein lýsing av fullveldinum, tí síðstnevnda er ein treyt fyri fyrstnevnda.

¹⁰ PCIJ Series A/B No. 41 (1931), s. 57.

authority than that of international law". At ríkið bert er bundið av altjóðarætti og ikki ríkisrætti kann eisini kallast *ríkissrættarlig sjálvstøða*, tí ríkið sum nevnt hevur eina sjálvstøðuga rættarskipan.¹¹ Í øðrum lagi má ríkið ikki vera undir valdinum hjá nøkrum øðrum ríki, "*not subject to the authority of any other State or group of States*". Hetta seinna sigur ikki í sær sjálvum so nógv um fullveldi sum um sjálvstøðu.

Hóast lýsingin hjá Anzilotti er heldur almenn og ótøkilig, so lýsa hesi bæði liðini, hvat ið skal til fyri at ein politisk eind lögfrøðiliga kann vera fult sjálvstøðug; tað vil siga at hava bæði fullveldi og vera sjálvstøðugt í altjóðarætti. Men tað hevur eisini verið havt at hesi lýsing, tí hon ikki ger mun ímillum (serliga útlendis) fullveldi og sjálvstøðu.¹²

Fullveldi og sjálvstøða

Tá tosað varð um fullveldi bleiv upprunaliga meint við innlendis fullveldi. Tað er inneftir at hava evsta vald yvir landi og fólki. Útinna myndugleikarnir hinvegin valdið yvir landi og fólki mótvegis umheiminum, er talan um útlendis fullveldi. Fullveldi, serliga útlendis fullveldi, hevur tætt samband við sjálvstøðu. Fullveldi og sjálvstøða verða soleiðis ofta nýtt hvørt um annað, sum talan var um sama fyrbrigdi. Men tað er ein heilt prinsipiellur munur.

Ein greiður máti at lýsa munin millum fullveldi og sjálvstøðu er at ímynda sær, at bert eitt ríki var í øllum heiminum. Hetta ríki vildi havt fullveldi, tí myndugleikarnir høvdu fult vald á landøkinum og fólkinum. Men tað hevði ikki givið meining at sagt, at hetta ríki var sjálvstøðugt, tí onki annað ríki var til, ið tað kundi hoyrt undir. Tá støðan nú er tann, at fjøld av ríkjum eru til, sum mugu samstarva á onkran hátt, so uppstendur spurningurin, hvat vald hesi hava móti hvørjum øðrum. Her er tað vanliga so, at útlendis vald er ein náttúrlig leinging av fullveldinum (innlendis). Tað vald, myndugleikarnir hava inneftir, hava teir eisini náttúrliga úteftir. Hetta kann eisini sigast á tann hátt, at fullveldi er eitt *eindarhugtak*, tí keldan til bæði fullveldi úteftir og inneftir liggur á sama stað, sum er ríkissrætturin. Soleiðis skilt kann fullveldi ikki skiljast millum eina útlendis og eina innlendis síðu, tí hetta eru tvær síður av somu sök, júst sum tvær síður av eini mynt eru tað.¹³

¹¹ James 1986, kallar hetta "Constitutional Independence". Sí t.d. s. 24-25 og annars gjøgnum alla bókina. Vert er at leggja til merkis, at ríkissrættarlig sjálvstøða ikki er tað sama sum sjálvstøða í altjóðarætti.

¹² Sí Kamanda 1961, s. 179.

¹³ Sí James, 1986 s. 50-57.

Ofta verður eisini tosað um sjálvstöðu og útlendis fullveldi sum eitt og tað sama. Ein orsök til hetta kann vera, at ikki verður skilt millum fullveldi sum kvalitatívt og kvantitatívt hugtak. Fullveldi, ið er avleiðing av ríkisrættarligari sjálvstöðu, er ein kvalitetur, eitt ríki antin hefur ella ikki. Her kunnu innara og ytra síðan av fullveldinum ikki skiljast sundur. Útlendis fullveldi kann ikki takast upp við rót, uttan at fullveldi verður burtur og ríkið missur sína stöðu sum ríki við fullveldi. Øðrvísi við sjálvstöðuni í altjóðarætti. Hon er kvantitatívt¹⁴. Av tí at fullveldi hefur sína keldu í ríkisrættinum og ikki altjóðarætti, so er tað ikki upp til altjóðarætt at avgera, hvat ríki hefur fullveldi. Tað stig av luttøku í altjóða samfelagnum, eitt ríki er á, eigur í prinsippinum ikki at ávirka fullveldið. Næstan øll ríki eru tó sjálvstöðug, og hetta verður tí roknað sum vanligu stöðan fyri eitt ríki.

Men ongin sigur, at hetta noyðist at vera so. Eitt ríki kann velja at lata uttanríkisvald sitt upp í hendurnar á øðrum ríki. Hetta ríki vil tá í størri ella minni mun ikki luttaka í altjóða samfelagnum. Dømi um slík ríki eru ávís av teimum fyrr so væl kendu varðlondunum (*protected states*) t.d. Marokko, Tunis og Kambodja. Hóast hesi ríki høvdu lítið vald og í eygunum á umheiminum ofta vórðu sammett við verulig hjáland, sum vóru partar av umveldinum hjá “móðurríkinum”, so høvdu tey sjálvstöðuga rættarskipan og tí fullveldi. Við sáttmála høvdu teir latið síni uttanríkismál upp í hendurnar á “móðurríkinum”. Men tað er ikki tað sama sum at siga, at keldan til teirra tilveru lá hjá “móðurríkinum”. Keldan til teirra vald lá hjá teimum sjálvum og ikki nakrari fremmandari politiskari eind, tí teirra rættarskipan var ikki avleidd, men upprunalig (originer). Henda fatan av muninum millum fullveldi og sjálvstöðu er eisini stuðlað av fasta altjóða dómstólinum PCIJ og altjóða dómstólinum ICJ.¹⁵

Ástøðiliga ber væl til at fata munin millum eitt ósjálvstöðugt ríki bert við fullveldi og eitt ríki eisini við sjálvstöðu sum ein bert stigvísan (kvantitatívan) mun. Ósjálvstöðuga ríkið hefur tó eisini útlendis fullveldi. Hetta er tí, at fullveldi er kvalitatívt. Antin er tað har ella ikki. Ríkið hefur við sáttmála avmarkað sítt útlendis vald, sum tað ríkisrættarliga altíð kann

¹⁴ Øðrvísi t.d. J. A. Andrews “The Concept of Statehood and the Acquisition of Territory in the Nineteenth Century”, í *The Law Quarterly Review* 1978 s. 424-425, har fullveldi verður sagt at vera relativt, meðan sjálvstöða hinvegin verður søgd at vera eitt absolutt hugtak, ið antin er hjá ella frá.

¹⁵ Sí Kamanda 1961, s. 183.

endurreisa.¹⁶ Men uppgevir eitt ríki størri part enn eitt ávíst - tað er ringt at siga neyvt hvussu nógv¹⁷ - av sínum útlendis valdi, verður tað ikki longur mett at vera fullur limur í altjóða samfelagnum. Altjóðarættarlíga verður tað tá ikki veruliga mett sum ríki, og hetta má í praksis sigast at merkja eina grundleggjandi øðrvísi støðu fyri ríkið. Hetta kemur eitt nú til sjónar á tann hátt, at ST-stovningarsáttmálin ikki nevnr hesar eindir ósjálvstøðug ríki (*dependent states*), men umveldi (*territory*), ið høvdu sjálvsavgerðarrætt á sama hátt sum tey verulígu hjálandini. Heldur ikki verður hildið, at ósjálvstøðug ríki kunnu gerast limir í ST.

Tað skal verða gjørt vart við, at fleiri lögfrøðingar hava verið ósamdir við hesa fatan, at eitt ríki kann vera til og hava fullveldi, uttan eisini at vera sjálvstøðugt. Hans Kelsen var ein tann kendasti, men eisini hevur henda fatan verið vanlig í altjóðarættarlígu verkum um ríkishugtakið. Meining Kelsens er í stuttum, at altjóðarættur er yvir ríkisrættinum, og at ríkisrætturin, og við honum fullveldið, hevur sína keldu í altjóðarætti. Tá so fullveldið kemur frá altjóðarætti kann ongin politisk eind, sum ikki er sjálvstøðug í altjóðarætti hava fullveldi, men bert vera partur av ríkisrættinum hjá einum sjálvstøðugum ríki.¹⁸ Eftir hesu fatan hevur altjóðarættarsamfélagið eina sjálvstøðuga tilveru og er kelda til ríkini.¹⁹

Henda fatan Kelsens er í stríð við gomlu læruna sum t.d. Georg Jellinek hevði, og sum bæði altjóða- og fasti altjóða dómstólurin hava havt. Henda fatan, sum sigur, at ríkini eru kelda til altjóðarætt heldur enn øvugt er helst rættari.²⁰ Tí gevur tað eini meining at tosa um, at ríki eru til, hóast ikki sjálvstøðug í altjóðarætti. Hetta samsvarar eisini betri við tann søguliga veruleika, at ríkini vóru til upprunaliga, meðan altjóðarættur so líðandi er vaksin fram sum ein avleidd rættarskipan.

¹⁶ Soleiðis eisini Ivan Bernier "International Legal Aspects of Federalism", London 1973, (Bernier 1973) s. 129.

¹⁷ Hetta viðger James Crawford í ljósinum av altjóðarættarpraksis í bókini "The Creation of States in International Law", Oxford 1979, (Crawford 1979) serliga s. 48-71.

¹⁸ Sí Hans Kelsen "Principles of International Law" 1966, 2 útg. við Robert W. Tucker, s. 191ff., 575 og 580. Eisini Marek 1968, s. 184-186, sum er eitt av viðhaldsfólkum Kelsens og endurgevir hansara meining so væl.

¹⁹ Tað er hesa fatan Spiermann kallar "folkeret bestemmer suverænitet", sí Spiermann 1999, s. 22, 159, 171-172 og 205-206.

²⁰ Hetta kallar Spiermann "suverænitet bestemmer folkeret", sí Spiermann 1999, s. 22.

Fyri støðu Føroya í løtuni hefur henda lýsing av muninum millum fullveldi og sjálvstøðu eisini praktiskan áhuga. Ein av teimum loysnum, ið víst hefur verið á í føroyska fullveldiskjakinum, er frælsur felagsskapur (*Assosiated Statehood*). Henda skipan, sum er íkomin gjøgnum royndir frá ST at avtaka hjálandastøðuna hjá gomlu hjálondunum, kann skiljast sum ein roynd at tillaga skipanina við varðlondunum til politiskar eindir, sum av einhvørjari orsök skuldu hava eina sjálvstýrisskipan, ið ikki rakk heilt til fulla sjálvstøðu. Henda skipan er sostatt ógvuliga lík støðuni, ávís av gomlu varðlondunum høvdu.²¹ Hesi ríki hava eisini fullveldi, men eru ósjálvstøðug, tí altjóðarættarliga sjálvstøðan er latin upp í hendurnar á “móðurrikinum”.²² Einasti veruligi lögfrøðiligi munurin á varðlondunum og londum í frælsum felagsskapi er tann rættur, síðstnevndu hava eftir sáttmálanum til einvíst at uppsiga avtaluna og gerast sjálvstøðug. Nøkur av hesum londum í frælsum felagsskapi hava tó eisini sjálvstøðu. Tá Hvítabók sigur, at summi av hesum londum hava fullveldi og summi ikki, so má tað tulkast so, at Hvítabók, sum eisini er vanligt í altjóðarættarligum bókmentum, ikki skilir ímillum fullveldi og sjálvstøðu.²³

Í seinastuni hefur verið tosað um, at føroyska grundlógin kann verða sett í gildi uttan at Føroyar hava fingið fullveldi. Hetta má tó ikki hava ta misskiljing við sær, at grundlóg og ríkisrættur ikki eru avgerandi rættarlig fyrbrigdi í fullveldishøpi. Tey eru altavgerandi. Kemur føroyska grundlógin í gildi uttan fullveldi, verður tað á tann hátt, at Føroyar samstundis verða bundnar at donsku grundlógini ella donskum ríkisrætti á onkran hátt.²⁴ Tí skulu Føroyar hava sína sjálvstøðugu grundlóg og ríkisrætt, uttan eisini at vera bundnar at donskum ríkisrætti, so eru tær í hvussu er objektivt í eini fullveldisstøðu. Hetta kann eisini sigast á tann hátt, at eitt ríki ikki bert er eitt

²¹ Sí Hannum 1996, s. 17 og James 1986, s. 104.

²² Alan James kemur tó gjøgnum nakrar ógvuliga tekniskar grundgevingar á s. 104 - 105 til tað niðurstøðu, at lond í frælsum felagsskapi ikki hava ríkisrættarliga sjálvstøðu og tí ikki fullveldi. Grundgevingarnar eru serliga tær, at móðurrikið einvíst kann uppsiga sáttmálan og at undirrikið hinvegin ikki einvíst kann broyta, men bert uppsiga felagsskapin. Tá týðningarmikil viðurskipti í grundlógini hjá undirrikinum sostatt kunnu broytast av fremmandum valdi skal grundlógin ikki vera sjálvstøðug og fullveldi ikki til staðar. Hetta ávirkar tó ikki, at minna landið hefur egnan ríkisrætt og egið landøki og bert er bundið at størra landinum gjøgnum altjóðarættarligan sáttmála. Valdið hjá móðurrikinum (tað einsíðuga) gongur eisini bert út uppá at uppsiga sáttmálan og tí geva størri frælsi til varda landið. Tí kann ein slík grundgeving neyvan góðtakast.

²³ Hvítabók s. 70. Sí eisini s. 94 um sjálvstøðu í ríkishugtakinum.

²⁴ Tað má viðmerkjast, at tað her er líkamikið, hvørt ríkisrætturin er skrivaður ella á hægri stigi enn vanlig lóggáva.

rættarligt fyrbrigdi, men eisini eitt sosialpolitiskt ella sosiologiskt fyrbrigdi. Summi vilja halda, at eitt ríki fyrst og fremst er eitt sosiologiskt fyrbrigdi, sum tó eisini altíð hevur eina rættarlíga síðu.²⁵ Tá so er, at rættarlíga og sosiologiska síðan av ríkishugtakinum fylgjast, so er eisini greitt, at ein eind, ið er partur av øðrum ríki eisini á onkran hátt er undir sama ríkisrætti sum hetta ríki. Eru vit sostatt saman um eitt ríki, so eru vit eisini saman um ríkisrætt. Hyggja vit okkum um í heiminum, síggja vit eisini, at deiliríki í samveldisríkjum hava egnan ríkisrætt og grundlóg, meðan tey tó samstundis eisini eru í ríkisrættarlígam felagsskapi við hini deiliríkini og samveldismyndugleikarnar. Allar aðrar politiskar eindir í heiminum, sum hava egnan ríkisrætt, men ikki samstundis eru í ríkisrættarlígam felagsskapi, eru í eini slíkari støðu, at tað kann grundgevast fyri, at tær hava fullveldi.

Fullveldi sum ríkisrættarlígt sjálvstøða ella rættarligt frælsi
Longu ein av fedrunum at altjóðarætti, niðurlendingurin Hugo Grotius (1583-1645), skilti millum tveir lögfrøðilígar týðningar av fullveldinum. Hann skilti ímillum almenna, “generella”, rættin at ráða (*imperium generale*) og serstaka, “partikulera”, rættin at ráða (*imperium proprium*). Almenni rætturin at ráða leggur seg upp at verulíga fullveldinum (*majestas realis*), ið liggur hjá einum ríki ella fólki sum heild. Hinvegin leggur serstaki rætturin at ráða seg upp at persónlíga fullveldinum, ið fólkið í einum ríkið ofta vil lána út til eitt nú ein kong ella aðal. Men hetta seinna er júst ikki eitt verulígt fullveldi, tí tað er ikki latið til ognar, men bert til láns.²⁶ Munurin millum hesi bæði kann eisini skiljast sum hetta at eiga fullveldi móttvegis, hvussu frítt ein kann nýta síni fullveldisrættindi, tí tey kanska eru latin øðrum til láns. Hóast hesir tankar hjá Grotius høvdu at gera við fullveldi inni í einum ríki, so kunnu teir eins væl nýtast um viðurskiftini millum eitt ríki og altjóðarætt. Á føroyskum kunnu vit kalla hetta ávíkavist “alment fullveldi” (*majestas realis* og *imperium generale*) og “serstakt fullveldi” (*majestas personalis* og *imperium proprium*).

Síggja vit burtur frá serlíga kjakinum um fullveldi í samveldisríkjum, kunnu vit siga, at hetta almenna fullveldi ikki kann býttast sundur.²⁷ Hetta fullveldi

²⁵ Sí Lech Antonowicz, “Definition of State in International Law Doctrine” í The Polish Yearbook of International Law 1 1966/67, s. 196.

²⁶ Sí Carl Joachim Friedrich, “The Philosophy of Law in Historical Perspective”, 2.útg. Chicago 1963, s. 65 og Spiermann 1995, s. 59.

²⁷ Tað er tó eisini ivasamt, um fullveldið í samveldisríkjum verulíga er býtt sundur. Summi vilja halda, at bert politiski myndugleikin í samveldisríkjum er sundurbýttur, men ikki fullveldið. Í tí sambandi verður víst á, at fullveldi upprunalíga merkir endalígt vald, og at hvorki deiliríki ella samveldismyndugleikar vanligu hava

er nakað, ein politisk eind antin hefur ella ikki. Hetta fullveldi er sostatt kvalitatívt og er ein avleiðing av ríkisrættarligari sjálfstöðu. Harafturímóti kann serstakt fullveldi vera skilt sum rættarligt frælsi. Eftir hesum seinna týðningi vil ein og hvør altjóðarættarligur sáttmáli vera ein avmarking í fullveldinum. Hetta er sostatt eitt kvantitatívt fullveldishugtak. Men tað er vert at leggja til merkis, at serstakt fullveldi, ella fullveldi sum rættarligt frælsi, ikki kann vera mist, men bert skert, tí ríkið hefur fullveldi í meira vanligu merkingini, nevniliga alment fullveldi.²⁸

Kendi Wimbledon-dómurinn verður ofta nýttur til at lýsa munin millum serstakt og alment fullveldi. Í hesum máli søgdu týskir myndugleikar frammanfyri PCIJ, at skyldan, ið Versaillesáttmálin legði á Týskland, at halda Kiel-kanalina opna fyri ferðum frá øllum tjóðum, ið høvdu frið við Týskland, ikki skuldi tulkast bókstavliga, tí ein slík tulkning hevði við sær, at Týskland hevði mist ein avgerandi lut av sínum fullveldi. Dómstólurinn var tó ikki samdur við týsku myndugleikarnar í hesum og segði, at hann ikki vildi:

“see in the conclusion of any Treaty by which a State undertakes to perform or refrain from performing in a particular act an abandonment of its sovereignty. No doubt any convention creating an obligation of this kind places a restriction upon the exercise of sovereign rights of the State, in the sense that it requires them to be exercised in a certain way. But the right of entering into international engagements is an attribute of State sovereignty.”²⁹

Dómstólurinn noktaði ikki fyri, at frælsið hjá Týsklandi var skert á serstökum øki. Hetta meinti dómstólurinn tó ikki vera tað sama sum at uppgæva fullveldið, tí rætturin at gera altjóða avtalur er júst ein eginleiki, ið fylgir av fullveldinum. Í hugaheiminum hjá dómarunum í PCIJ, var fullveldi sostatt kvalitatívt sum ríkisrættarlig sjálfstöða og ikki kvantitatívt sum rættarligt frælsi.

At orðið fullveldi bæði verður nýtt um tann kvalitatíva almenna rættin at ráða og tann serstaka rættin at ráða, sum er kvantitatívur, er sjálvsagt ørkymlandi, serliga tá havt verður í huga, at hetta oftast verður gjørt, uttan at tilskila í hvørjum føri talan er um ta eini ella aðru merkingina. Serliga í ES-

sjálfstöðugt vald á grundlógargevandi myndugleikanum. Tí hava tey heldur ikki endaligt vald hvør sær. Um hetta, Bernier 1973, s. 17 - 33.

²⁸ Um fullveldi sum rættarligt frælsi, James 1986, s. 205ff.

²⁹ Case of the S. S. Wimbledon, frá 28 juni 1923, PCIJ Series A no. 1 s. 25.

høpi er tað vanligt, at avmarking í valdinum hjá limalondunum verður kallað at lata fullveldi frá sær. Soleiðis kallaði longu danska grundlógarmeindin frá 1946, í sínum álitid frá 1953 (responsum frá Max Sørensen), tað at lata fullveldi frá sær, at núverandi § 20 í grundlógini heimilar, at Danmark letur frá sær slíkt vald, sum annars hoyrir undir ríkisins myndugleikar.³⁰ Eisini í ES-rættarligum bókmentum verður vanligi tosað um at lata fullveldi frá sær, uttan at siga nakað um, hvat slag av valdi ella fullveldi talan er um.³¹ Fullveldistosið í ES høpi knýtir seg tó ikki bert til fullveldi sum rættarligt frælsi, men eisini, og kanska serliga, til fullveldi sum lögðømi, ið verður viðgjørt í næsta parti. Hartil skal nevast, at fullveldi sum rættarligt frælsi og fullveldi sum lögðømi ofta kunnu vera ring at skilja sundur.

Fullveldi sum lögðømi

Fullveldi sum ríkisrættarlig sjálvstøða, sum í hesi grein verður mett at vera avgerandi, verður eisini álopið av teimum, ið halda, at tað er meira avgerandi, at ríkið í øllum viðurskiftum hevur einarætt at ráða yvir landøki og borgarum. Hetta er eitt fullveldishugtak, sum leggur seg upp at, at ríkið eina skal hava lögðømi (eksklusiva jurisdiktión). Her verður tað ikki hildið at vera avgerandi at fara heilt í rótina í rættarskipanini at finna fullveldið, men heldur verður hugt at, hvussu tað verður útint í praksis.

Fullveldi sum einarættur til lögðømi kann bítast upp í fyra partar.³² Fyri tað fyrsta má tað, fyri at fullveldið skal standa, ikki vera nøkur skylda móti útlendis valdi, tá ríkið útinnir sítt vald. Í øðrum lagi má ríkið veruliga (faktiskt) hava einarætt til lögðømi á sínum landøki. Ongir lummar av fremmandum lögðømi mugu vera. Sum tað triðja mugu allir rættarspurningar avgerast inni í landinum. Soleiðis mugu borgararnir ikki hava loyvi til at kera avgerðir hjá einum ríkissvaldi til nakran fremmandan myndugleika. Ríkisdynar mugu so at siga vera afturlatnar fyri teimum innanfyri. Fjórði máttin at síggja sjálvstøðugt lögðømi sum avgerandi er, at tað ikki mugu vera partar av samfelagslívnum í einum stati, ið beinleiðis eru undir valdinum hjá fremmandum myndugleika.³³

³⁰ Betænking nr. 66, 1953 s. 124ff. § 20 í donsku grundlógini knýtir seg serliga at tí niðanfýri lýsta fjórða máttanum at skilja fullveldi sum sjálvstøðugt lögðømi. Sí Jens Hartig Danielsen "Suverænitetssafgivelse" 1999, (Danielsen 1999) serliga kap. 2.

³¹ T.d. Hjalte Rasmussen "EU-ret i kontekst", 2 útg. 1995, s. 91ff. og Danielsen 1999.

³² Hesin parturin av greinini fylgir neyvt James 1986, s. 225-254.

³³ Sí t.d. Alf Ross, "Lærebog i folkeret" 6 udg. s. 15 um "højeste retsmagt" sum avgerandi.

Kjarnin í tí fyrsta mátanum at síggja fullveldi sum lögðomi er, at ríkið kann gera við síni innlendis mál júst sum tað vil uttan at hugsa um, hvat umheimurin heldur. Hetta fullveldi er sostatt eitt alvald. Hetta er rættiliga klassiskt og gongur t.d. heilt aftur til Jean Bodin, sum segði, at fullveldi er eitt varandi og fult vald innanfyri eitt ríki. Hetta fullveldishugtakið hevur neyvan nakrantíð verið serliga veruligt. Fleiri meginreglur í altjóða siðvenjurætti, sum t.d. diplomatrætturin og rættindini hjá fremmandum ríkissborgarum, bróta inn á hesa fullveldisfatanina. Eisini eru nógv dømi um, at lond við sáttmála binda seg sjálvi móti umheiminum til ikki at gera eitthvørt á egnum landøki. Eitt dømi er Parisarasáttmálin frá 1856, sum neutraliseraði Svarta Havið og pliktaði Russland at niðurleggja flotaherstøðir sínar við Svartahavsstrondina. Fleiri dømi kundu verið nevnd í hesum sambandi. Vanliga verða slíkar bindingar ikki mettar at broyta støðuna hjá ríkinum sum ein politisk eind við fullveldi, hóast tey rættindi, sum fylgja av fullveldinum eru avmarkaði.³⁴

Næsta fatanin av fullveldinum sum lögðomissjálfstöðu snýr seg ikki bert um skyldur móti umheiminum, men at fremmant ríki ikki má kunna útinna sítt stjórnarvald á landøkinum hjá viðkomandi ríki. Hetta hevur við væl kendu grundregluna um landøkisyvirvaldið (*territorialhøghedens grundsætning*) at gera. Eftir hesi grundreglu í altjóða siðvenjurætti má onki ríki útinna sítt stjórnarvald á fremmandum landøki. Kend dømi um brot á hesa grundreglu eru t.d., tá ísraelskir agentar fóru inn í Argentina eftir Eichmann, tá menn Stalins fóru inn í Meksiko at myrða Trotsky og tá franskir agentar søktu Rainbow Warrior í New Zealandi. Men tað eru ógviliga nógv dømi um, at henda grundregla verður sett til síðis við sáttmála millum lond. Eitt dømi er Svalbardsáttmálin, sum gevur øðrum londum rætt til námsvinnu á norskum landøki. Meira vanligt enn hetta er, at ríki hevur herstöðir í øðrum landi og á henda hátt úttinnir eitt ávíst stjórnarvald í hesum fremmanda ríki. Dømi um hetta eru USA í Danmark (Grønlandi) og USA í Týsklandi.³⁵ Sáttmálar um løgsaknarundantøkni (*ekstraterritorialitet*) eru alt ov vanligir til, at hetta kann skiljast sum undantak til nakað, ið hevur við kjarnina í fullveldishugtakinum at gera.³⁶

Í móti fyrstu og aðru fatan av fullveldinum sum lögðomi, eru triðja og fjórða meira áhugaverdar. Triðja fatanin av fullveldinum sum lögðomi er, at allir rættarspurningar skulu avgerast av dómstólum í landinum. Ongin móguleiki má vera fyri kærur til fremmandan dómstól. Grotius segði longu tíðliga í 17

³⁴ Um hetta fullveldishugtakið James 1986, s. 228-232.

³⁵ Sí um hesar ”jurisdiktionsaftaler”, Danielsen 1999, s. 38ff.

³⁶ James 1986 viðger hetta á s. 232-240.

øld, at tað vald er fult (suverent), hvørs avgerðir ikki kunnu ógildast av øðrum mannavilja. Hetta fullveldishugtakið kann eisini hava konkretan áhuga fyri Føroyar. Í sambandi við føroysku fullveldisætlanina varð sum kunnugt eina tíðina tosað um sokallaðu íslensku skipanina. Henda skipan hevði møguliga havt við sær, at danski hægstirættur eisini skuldi verið ovasti dómstólur í føroysku rættarskipanini. So kann verða spurt, um tað hevði verið sambæriligt við føroyskt fullveldi, at fremmandur dómstólur hevði síðsta orðið at siga í mest grundleggjandi rættarspurningunum viðvíkjandi føroysku rættarskipanini. Frederik Harhoff hevur ásað iva um hetta. Í áliti til landstýrið um fullveldisætlanina sigur Harhoff m.a.:

“Det er imidlertid i relation til suverænitetsspørgsmålet ikke helt indlysende, når koalitionsaftalen lægger op til en “overenskomst” med Danmark om bl.a. udenrigs- og domstolsområderne, for netop disse områder må alt andet lige være blandt de første, der omfattes af den suveræne færøske stats *uindskrænkede* kompetence. Hvis tanken med denne overenskomst er, at dele af fx den danske Højesteret skal være fælles øverste dømmende myndighed i de to stater, må man sige at en sådan ordning principielt udelukker folkeretlig suverænitet for Færøerne;”³⁷

Tá Harhoff tosar um altjóðarættarligt fullveldi, meinar hann helst sjálvstøðu. Og tá fullveldi er treyt fyri sjálvstøðu, meinar hann helst eisini við bæði fullveldi og sjálvstøðu, tí tað er ringt at síggja, hvat felags hægstirættur í sær sjálvum hevur við altjóðarættarlíga sjálvstøðu at gera. Men er hetta nú rætt? Áðrenn nakra niðurstøðu má vera hugt at praksis og hvussu hetta fyrirbrigdi tá hevur verið metið í einum fullveldissambandi.

Hóast talið er minkandi, so hava fleiri av londunum í bretska Commonwealth varveitt kærurætt til sonevnda Privy Council, sum hevur verið eitt slag av felags ovasta dómstóli. Fleiri røddir hava viljað verið við, at kærurættur til hetta ráð ikki er sambæriligur við fullveldið hjá viðkomandi londum. Hóast hetta hava fyrrverandi og núverandi limirnir í Commonwealth við kærurætti til Privy Council altíð verið metið at vera ríki við fullveldi.³⁸ Hetta ávirkar ikki ríkisrættarlígu sjálvstøðuna, og besti máti at skilja hetta fyrirbrigdi er helst, at fremmandi dómstólurin verður partur av rættarskipanini hjá viðkomandi ríki. Soleiðis hevði danski hægstirættur sum stovnur bert arbeitt fyri tvær ymiskar rættarskipanir, skuldi hann eisini verið føroyski hægstirættur. Vit kunnu tí siga, at talan funktiónelt hevði verið um

³⁷ Sí Frederik Harhoff ”Arbejdsnotat om fremgangsmåden ved en eventuel færøsk udskillelse af rigsfællesskabet 9/6 – 1999, s. 2.” Finst á fullveldisheimasíðuni.

³⁸ James 1986, s. 242 og Hannum 1996, s. 15.

tveir dómstólar, hóast organisatorískt tann sami. Tað er tí ikki lætt at skilja, hvat Harhoff nærri grundar sína fatan á.³⁹

Europeiski mannarættindadómstólurin í Strasbourg er ein dómstólur, sum hefur stóra ávirkan á rættarmentanina hjá teimum londum, ið hava góðtikið hansara lögðomi. Dómarnir, sum verða sagdir av hesum dómstóli verða næstan altíð virdir av limalondunum. Tað sjónarmiðið hefur eisini verið frammi, at tey ríki, sum hava lagt seg undir lögðomið hjá hesum dómstóli hava avmarkað sitt fullveldi. Men hetta er øðrvísi enn omanfyrinevnda dømi. Her er vanliga ikki talan um, at dómstólurin sum stovnur verður partur av rættarskipanini hjá einum limalandi. Her er ikki talan um ein ríkisrættarligan, men um ein altjóðarættarligan dómstól. Og tá ríkisrættur og altjóðarættur eru tvær heilt ymiskar rættarskipanir, er inntrivið móti fullveldinum í prinsippinum ikki størri við at leggja seg undir slíkan dómstól enn at lata seg binda av altjóðarætti sum heild.⁴⁰

Sum fjórða og kanska mest umstrídda fullveldishugtakið í sambandi við lögðomissjálfstöðu, skal sokallaða omantjóða (supranationala) fyrbrigdið verða umrøtt. Eitt av serligu eyðkennunum fyri hesa skipan er, at meðan vanligir altjóða felagsskapir bert binda ríkinu uttan beinleiðis at kunna útínna sín myndugleika í limaríkjunum, fer omantjóða felagsskapurin harafturímóti beinleiðis inn í ríkið og bindir veruligar og lögfrøðiligar persónar. Hetta slag av felagsskapi er eisini blivið nevnt *funktionell føderalisma*, tí skipanin í mongum líkist skipanini í einum samveldisríki. Felagsskapirnir, sum hava fingið heiti omantjóða felagsskapir eru teir felagsskapir, ið standa aftanfyrir tað vestureuropeiska samstarvið, sum byrjaði tíðliga í 1950-árunum og í dag verður kallað ES. Innanfyrir tey mál, sum serliga eru latin yvir til ES stovnarnar er ES soleiðis hægsta rættarvald yvir borgarunum. Hetta hefur sostatt við sær eina avmarking í tí lögðomis frælsi, ríkinu høvdu. Spurningurin er so, um ein slík støða er sambærilig við fullveldi.

³⁹ Tað skal leggjast afturat, at tað eisini er við síðuna av, tá Harhoff meinar, at altjóðarættarlig sjálfstöða er ósambærilig við samstarv á uttanríkisøkinum. Tað avgerandi er, um hjálpar (ella móður) ríkið meira útinnir uttanríkisviðurskiptini eftir boðum (direktivum) frá tí veikara ríkinum enn sjálfstöðugt uttan at lurta eftir veikara ríkinum í hvørjum einstökum føri. Men tá talan er um eina reina fulltrúaskipan (agentur) sum íslenska skipanin, ið landstýrið miðaði móti, er ongín ivi um, at hon er fult sambærilig við sjálfstöðu og harvið eisini fullveldi. Sí Crawford 1979, serliga s. 54.

⁴⁰ Um hetta James 1986, s. 240-245.

Hóast ES í ávísan mun minnir um eitt samveldisríki, so er talan grundleggjandi um eina altjóðarættarlíga skipan, hóast hon er av øðrvísi slagi enn vanligt.⁴¹ ES hevur soleiðis ikki nakra grundlóg, men byggir á eina sáttmálaskipan. Ríkini hava ongantíð uppgivið sítt fullveldi í týðninginum ríkisrættarlig sjálvstøða. Og tá kjarnin í fullveldinum meira melur um hetta hugtak enn einarætt til lögðømi, mugu limalondini í ES framvegis metast sum ríki við fullveldi.⁴² Men tað kann tó væl hugsast, at økt integratióin við tíðini hevur við sær, at ríkisrættarlíga sjálvstøðan bert verður eitt tómt skal. Tað kann koma ein tíð, tá ein verður noyddur at góðtaka, at talan bert er um tóma formalismu, um hildið verður, at limalondini hava fullveldi, og at sáttmálaskipanin í veruleikanum meira er ein grundlóg enn nakað annað.

Hetta kann vera ein meira sníkjandi háttur, ið ríkini kunnu missa sína ríkisrættarlígu sjálvstøðu uppá og verða innlimað í størri samveldisríki. Hin máttin kundi verið ein formlig avtøka av ríkissrættarlígu sjálvstøðuni á eini felags ráðstevnu. Men sum støðan sær út í dag, so hava ES-limalondini framvegis sína formlígu ríkisrættarlígu sjálvstøðu, sum ikki er tómt, men framvegis fylgd av so nógvum veruligum valdi, at limalondini hvørt í sær á flestu økjum eru sum onnur ríki í heiminum. At ES so í ávísan mun er hægsta rættarvald kann ikki vera avgerandi.⁴³

Samanumtikið er onki í vegin við at nýta orðið fullveldi um einarætt til lögðømi. Hetta fylgir longu av tí, at lögðømi, ella vald á eignum øki, er ein avleiðing av (innlendis) fullveldinum. Tað má bert vera gjørt greitt, at hetta fullveldishugtakið als ikki er eins grundleggjandi og ríkisrættarlíga sjálvstøðan. Fullveldi sum ríkisrættarlígt sjálvstøða er altavgerandi í skapanini og varveitsluni av einum ríki, meðan fullveldi sum einarættur til lögðømi ikki er tað.

⁴¹ Ein heldur óvanlig, men sera hugkveikjandi, lýsing av ES-rættinum sum altjóðarætti finst í Spiermann 1999, kap. 16 og s. 207-208. Og um at limalondini aldri hava uppgivið sítt fullveldi, Ole Spiermann, ”i nærmere bestemt omfang” om Danmark, suverænitetten og Den Europeiske union. Juristen 1997, s. 205, og ”Om staters suverænitet” Tidsskrift for Rettsvitenskap 1996, s. 603ff. og 612ff.

⁴² Tó er tað so, at tað ikki er óvanligt fyri ES-rættarløgfroðingar at pástánda, at ES ikki er eitt ríkissamveldi (*statsforbund*) av ríkjum við fullveldi, men meira er eitt samveldisríki (*forbundsstat*). Sí t.d. Joseph Weiler, ”The Transformation of Europe” í Yale Law Journal 1991, s. 2413. Sí tó kritisku viðmerkingarnar frá Spiermann í ávísingini omanfyri.

⁴³ James 1986 umrøðir omantjóða fyrbrigðið á s. 245-254.

Fullveldi sum politísk sjálfstöðaða

Omanfyri er fullveldi viðgjørt í ymsum lögfrøðiligum merkingum. Hetta má tó ikki fáa okkum at gloyma, at sjálfstöðaða ella fullveldi í politískum og búskaparligum høpi ofta hevur ein kanska meira tilvildarligan, men eisini ein heldur breiðari týðning enn tann reint lögfrøðiliga.

Eitt gott dømi um hetta er fyrrnevnda mál um tollsamgonguna millum Týskland og Eysturriki. Klassiska lýsingin av sjálfstöðu frá dómáranum Anzilotti var ein reint lögfrøðilig lýsing. Hetta forðaði tó ikki sama Anzilotti í at vera millum teir tilsamans átta dómáranar, sum ímóti sjei hildu, at tollsamgongan var í stríð við nevndu sáttmálar (ella annan teirra) og tískil ein hóttan móti eysturriskari sjálfstöðu sum skilt í hesum sáttmálum. Ósammælandi (dissentierandi) dómáranir skiltu sjálfstöðu og fullveldi á ein reint formligan hátt, soleiðis sum hetta hugtak vanligu hevur verið lýst í ríkis- og altjóðarættarligum bókmentum. Meirilutin tók hinvegin støði í, at ásetingarnar um fullveldið/sjálfstöðuna hjá Eysturriki vóru skrivaðar av politikarum, sum eftir fyrra veraldarbardaga óttaðust fyri europeisku framtíðini. Hesir politikarar høvdu neyvan eitt smalt og formligt fullveldi fyri eyga, tá sáttmálarnir vórðu greiddir úr hondum. Meirilutin av dómáranum sóu seg tí noyddar at tulka fullveldi/sjálfstöðu í nevndu ásetingum øðrvísi og breiðari enn støðan hevði verið, høvdu politikararnir havt eitt vanlig lögfrøðiligt hugtak fyri eyga.⁴⁴

Eitt annað dømi um munin millum eina politiska og lögfrøðiliga fatan av sjálfstöðu/fullveldi er kongssamveldið millum Danmark og Noreg 1380-1814. Upprunaliga bygd hetta kongssamveldi á fulla sjálfstöðu og javnstöðu millum londini. Men í longdini varð Noreg við undirlutan, politiskt, búskaparliga og mentunarliga. Noreg bleiv stýrt úr Keymannahavn, har kongur hevði sítt sæti. Henda stýring fór í praksis fram gjøgnum danskar embætismenn, sum í stóran mun ráddu fyri borgum í Noregi. Kjak hevur verið um, hvørja rættarliga stöðu Noreg hevði sum tað veikara landið í hesum felagsskapi. Hóast ymsar fatanir, so hevur vanligu læran í norskum ríkisrætti verið, at Noreg altíð rættarliga varveitti stöðuna sum sjálfstöðugt ríki.⁴⁵ Hetta kann vera lögfrøðiligi veruleikin, men fáur man ivast í, at Noreg politiskt var undir so sterkari ávirkan av Danmark, at tað ikki rættiliga gav meining politiskt at tosa um Noreg sum sjálfstöðugt ríki.

⁴⁴ Um dómin Spiermann 1999, s. 413-416.

⁴⁵ Soleiðis eisini Johs. Andenæs, "Statsforfatningen i Norge" 8 utg. 1998, s. 34.

Hesin munurin millum eitt lögfrøðiligt og eitt politiskt fullveldi, sum dómurin og dømið um Noreg lýsa, er framvegis líka aktuallur.⁴⁶ Støðan er nevniliga, at tað er rættiliga vanligt at politikarar nýta fullveldi/sjálvstøðu í eini breiðari merking enn teirri lögfrøðiligu. Orsøkin er kanska hon, at lögfrøðin ikki setir stórvegis krøv til veruliga (faktiska) innihaldið í fullveldinum/sjálvstøðuni útyvir tað reint formliga. James Crawford gevur við støði í altjóða praksis um varðlond eitt alment orðað boð uppá, hvat altjóðarættur krevur av veruligum innihaldi afturat tí formliga:

As a general rule it may be said that the exercise of delegated powers..... is not inconsistent with statehood if the derogations from independence are based on local consent, do not involve extensive powers of internal control, and do not leave the local entity without some degree of influence over the exercise of its foreign affairs.⁴⁷

Sum skilst av hesum skal lítið til lögfrøðiliga fyri at ein politisk eind kann meta seg at hava fullveldi og sjálvstøðu.

Spurningurin er kortini, um tað er heppið at nýta orðið fullveldi um politiska sjálvstøðu. Í heiminum er fjøld av ríkjum, sum eru ógvuliga ymisk til støddar og í styrki. Hartil er styrkin hjá ríkjunum ikki einvís, tí ymisk ríki hava ymisk viðurskifti við hvørt annað innanfyri ólík lívsøki. Skal politisk sjálvstøða t.d. metast frá einum hernaðarligum, búskaparligum ella kanska mentunarligum sjónarmiði? Politisk sjálvstøða er eitt ógvuliga ótøkilig fullveldishugtak. Í so máta minnir tað um tey fyrrnevndu lögfrøðiligu hugtøkini, fullveldi sum lögðomis frælsi og fullveldi sum rættarligt frælsi. Tey eru øll relativ og kvantitativ hugtøk, ið eru ov óneyv og margtýdd til, sum ríkisrættarlig sjálvstøða, at vera nýtiligur mátistøkkur fyri, hvørjar politiskar eindir hava - ella kunnu hava - ein sjálvstøðugan leiklut í altjóða samfelagnum og hvørjar ikki.⁴⁸

Fullveldi nýtt politiskt

Eitt er at ymsar merkingar av fullveldinum av líkasælu ella vantandi vitan ikki verða hildnar hvør sær. Verri er tað ikki so sjáldsama fyribrigdi, at ymsar merkingar við vilja verða bendar og fløktar av politikarum og øðrum sum liður í politiskari agitatiónum.

⁴⁶ Sí K.W.B. Middleton "Sovereignty in Theory and Practice" s. 150, í Stankiewicz 1969.

⁴⁷ Crawford 1979, s. 189.

⁴⁸ Eisini James 1986, s. 166-167 og 188-193.

Í undanfarna parti var komið inn á, at eitt reint lögfrøðiligt fullveldishugtak er meira smalt enn tað politikarar og onnur ofta skilja við fullveldi og sjálvstøðu. Men líka so skeivt tað er ikki at skilja millum formliga fullveldishugtakið og veruliga innihaldið í tí, eins skeivt er tað at siga fullveldishugtakið í sær sjálvum bert vera eitt formligt fyrbrigdi. Í føroyska fullveldiskjakinum kemur tað týðiliga til sjóndar, hvussu fullveldishugtakið verður nýtt politiskt. Mótstøðufólk av fullveldisætlanini siga fullveldi bert vera tóma formalismu, meðan fullveldisfólk siga, at tað er í fullveldinum, at okkara atgongumerki til eina betri framtíð sum tjóð liggur. Báðir partar eru eitt sindur við síðuna av. Fullveldi er ongin trygd í sær sjálvum fyri eini betri framtíð fyri føroysku tjóðina. Men hinvegin er fullveldi ein ófrávikilig fyrirtreyt, um Føroyar vilja verða ein sjálvstøðugur leikari á altjóða pallinum. Fullveldi má tí sigast at vera neyðugt, um eitt fólk vil menna seg sum sjálvstøðug tjóð, men nóg mikið er tað neyvan.⁴⁹

Framferðin hjá fyrrverandi danska uttanríkismálaráðharranum, Niels Helveg Petersen, er eitt meira ítukuligt dømi um politiska missnýtslu av fullveldishugtakinum. Tá Niels Helveg Petersen var í Føroyum í oktober 1998 kom hann í samrøðu við Sosialin inn á føroyska fullveldismálið og segði sambært Sosialinum millum annað hetta:

“Eg havi ein trupuleika við orðinum suverenitetur. Eg havi ilt við at skilja, hvat hetta orðið merkir. Tað verður sagt, at Danmark er ein suverenur statur, men Danmark hevur plikað seg til hópin av altjóða avtalum eitt nú í samband við ST, NATO og ES, sum gera, at suverenitetur er eitt hugtak sum ikki longur gevur nakra meining”.⁵⁰

Í maj mánaði ár 2000 segði ES-nevndarformaðurin Romani Prodi á eini Danmarkarvitjan, at Danmark ikki kundi melda seg út aftur, hevði tað fyrst avgjørt at fara uppí samstarvið um evruna. Hetta hevði við sær, at fleiri danir afturvístu Prodi. Ein av hesum dønum var Poul Nyrup Rasmussen. Í Berlingske Tidende varð hann endurgivin fyri at hava sagt hetta:

“Lige så klart som at Grønland kunne træde ud af EF-samarbejdet for nogle år tilbage, lige så klart er det, at Danmark som en suveræn stat kan træde ud”⁵¹

⁴⁹ Sí James 1986, s. 270 og 276.

⁵⁰ Sosialurin 29. Oktober 1998.

⁵¹ Berlingske Tidende 15 maj. 2000.

Nyrup hevur sjálvandi rætt í, at Danmark sum eitt fullveldisland reint lögfrøðiliga (ríkisrættarlíga) til eina og hvørja tíð kann melda seg út. Tað er tó ikki so áhugavert í hesum sambandi. Tað áhugaverda er, at Niels Helveg Petersen sum umboð fyri donsku stjórnina fyri føroyingum sigur tað øvugta. Hann metir ikki, at tað gevur meining at tosa um hugtakið fullveldi. Hetta byggir hann á, at lond í dag hava pligtað seg við so nógvum avtalum við m.a. ES og ST, at tey ikki longur skulu hava fullveldi. Hann vísir sostatt á avmarkingarnar hjá Danmark í tí serstaka rættinum at ráða og vil við hesum gera fullveldi óaktuelt og harvið eisini føroysku ætlanirnar óviðkomandi og óaktuellar. Yvirfyri føroyingum er fullveldi eitt kvantitativt hugtak sum t.d. rættarlígt frælsi. Hinvegin tryggjar stjórnarleiðari hansara, Nyrup, donsku veljarunum danskt sjálvvræði við at vísa á tann almenna rættin at ráða. Nú er fullveldi yvirfyri donsku veljarunum eitt kvalitativt fyrbrigdi, sum ger, at Danmark hóast alt situr við endalíga valdinum.

Hetta er eitt gott dømi um, hvussu fullveldi verður bent ávísar vegir alt eftir hvørja politiska støðu ein vil styrkja. Tað skal tó gerast vart við, at hetta ítøkiliga dømi onki serlígt hevur við danskar politikarar at gera. Hetta er bert eitt av nógvum dømunum um, hvussu fullveldishugtakið verður missnýtt av politikarum.

Sum nomið við seinni, er tað neyvan rætt, tá Niels Helveg Petersen fær tað at ljóða so, at fullveldi ikki longur hevur stóran týðning. Men hóast fullveldi nú veruliga var viknað sum virði í altjóðarætti og altjóða politikki, so gevur tað ikki rættilíga meining, sum Niels Helveg Petersen og fleiri við honum, at brúka hetta sum amboð móti føroysku fullveldisætlanini. Teir føroyingar, ið stuðla fullveldisætlanini hugsa ikki um, hvørt fullveldi er sterkt, so ríkin standa sterk móti altjóðarætti og altjóða samfelagnum (hinum ríkjunum), ella um tað er veikari, so ríkin í størri mun mugu akta altjóðarætt og altjóða samfelagið. Ætlanin við fullveldisætlanini, hvørt einum dámar hana ella ikki, er, at Føroyar skulu verða síðusettar hinum viðspælarunum (aktørunum) í altjóða samfelagnum. Um slíkur sjálvstøðugur leiklutur í altjóða samfelagnum merkir eitt slag av alvaldi ella eitt vald, sum helst er veikari er rættilíga óviðkomandi fyri fullveldisætlanina. Føroyar mugu undir øllum umstøðum taka við teimum treytum, heimurin gevur.

Fullveldi sum grundarsteinur í altjóða samfelagnum

Alan James kallaði bók sína um ríkis- og fullveldishugtakið fyri “Sovereign Statehood -The Basis of International Society”. Sum heitið á hesi bók sigur, eru tað ríkin við fullveldi og sjálvstøðu, sum eru grundarsteinarnir í altjóða samfelagnum. Hetta er heilt grundleggjandi og kemur eisini til sjónar á

tann hátt, at ríkin verða kallaði tey upprunaligu (origineru) rættarsubjektini í altjóðarætti, meðan øll onnur altjóðarættarsubjekt verða nevnd avleidd rættarsubjekt. Tey eru stovnað av ríkjum og hava sína keldu har. Í hesum sambandi er eisini vert at leggja til merkis, at skipanin við ríkjunum sum grundvølli í altjóða samfelagnum hevur verið støðug í fleiri hundrad ár. Hálv fjórða öld er gingin síðan friðin í Westfahlen eftir 30-ára kríggið, tá henda skipan alment bleiv útrópt. Men í veruleikanum gongur hon enn longur aftur.

Gjøgnum miðöldina var tankin um sjálvstöðug ríki ikki sambæriligur við ráðandi samfelagshugsan. Pávin og keisarin kravdu valdið og vórðu hildnir at hava rætt til hetta vald, sum teir í veruleikanum eisini í stóran mun høvdu í kristna heiminum. Longu um ár 1300 gjørdust tað tó sjónligt, at ráðandi politisku eindirnar í Vestureuropa fóru at verða ríkin við fullveldi og sjálvstöðu. Næstu 200 árin ella so bleiv henda skipan so at siga fullførd. Síðan tá eru broytingar hendar í smálutunum, men grundleggjandi kann vera tosað um framhald (kontinuitet) frá 16. öld fram til 21. öld. Sagt øðrvísi, so hevur grundarlagið í altjóða samfelagnum eina søgu, ið gongur heilt aftur til upploysnina av miðaldarskipanini.⁵²

Tá nú tosað verður um altjóða samfelagið má havast í huga, at talan bert er um samløguna (summin) av ríkjunum. Altjóða samfelagið er onki í sær sjálvum. Tað hevur onki lóggávvald og ongan vilja, sum í seinasta enda kann gerast galdandi móti ríkjunum

Virðini í altjóða skipanini, sum tey eisini hava víst seg í altjóðarætti, hava verið virðini frá liberalu individualismuni flutt á millumtjóða støði. Skipanin hevur ikki vilja vitað av valdi, ið hevur havt gildi ímóti ríkisviljanum. Altjóðarættur hevur verið skipaður so, at hvørt ríki hevur kunnað framt tað, sum tað nú einaferð hevur hildið verið gott. Altjóða skipanin hevur soleiðis ikki virkað út frá eini hugsjón um felags virðir.⁵³ Henda klassiska heimsmyndin er sjálvandi broytt eitt sindur, m.a. í sambandi við tann altjóðarætt, ið er komin burturúr mannarættindarørluni. Men spurningurin er, hvussu grundleggjandi broyting talan er um.

Í gjøgnum 20. öld bleiv tað eisini alt meira vanligt at leypa á fullveldið og siga, at fullveldi sum virði í altjóðarætti og altjóða politikki hevði mist sin

⁵² Sí James 1986, s. 30.

⁵³ Sí Martti Koskenniemi, "The Future of Statehood" í Harvard International Law Journal, 1991 (Koskenniemi 1991) s. 404.